

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ادب حضور
دفتر سوم

اسرار ماه مبارک رمضان
و مراقبات و مناسک آن
همراه با آداب انس با قرآن کریم

استاد محمد تقی فیاض بخش

- سوشناسه: فیاض بخش، محمدتقی، ۱۳۳۲ - عنوان و نام پدیدآور: اسرار ماه رمضان و مراقبات و مناسک آن، همراه با آداب انس با قرآن کریم / محمدتقی فیاض بخش؛ تحقیق و تدوین محمدعلی فیاض بخش؛ ویراستاری و صفحه‌آرایی سعید خیابانی؛ به سفارش موسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی علیه السلام.
- مشخصات نشر: تهران: فیض فرزانه، ۱۳۹۰ - مشخصات ظاهری: ۵ ج.
- شابک دوره: ۴-۴-۹۵۹۲۱-۶۲۲-۹۷۸؛ ج. ۳: ۸-۶-۹۵۹۲۱-۶۲۲-۹۷۸
- وضعیت فهرست نویسی: فیفا
- یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد سوم، ۱۳۹۸.
- یادداشت: جلد سوم کتاب حاضر قبلاً در سال‌های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.
- یادداشت: کتابنامه: ص: ۲۱۲.
- مندرجات: ج. ۳. دفتر سوم. ادب حضور. موضوع: قرآن -- بررسی و شناخت
- موضوع: Qur'an -- Surveys
- موضوع: رمضان
- موضوع: Ramadan
- موضوع: دعاهاى ماه رمضان
- موضوع: Prayers of Ramadan*
- موضوع: روزه (اسلام)
- موضوع: Fasting -- Religious aspects -- Islam
- شناسه افزوده: فیاض بخش، محمدعلی، ۱۳۳۸ -
- شناسه افزوده: موسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی
- رده بندی کنگره: BP1۸۸
- رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۵۴
- شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۳۲۵۷۰

مؤسسه‌ی فرهنگی هنری جلوه‌ی نور علوی علیه السلام

تلفن: ۳۳۹۸۷۹۹۰ و ۰۹۰۳۳۹۸۷۹۹۰

سایت: Jelveh.org / پست الکترونیک: info@jelveh.org

ادب حضور (دفتر سوم) - اسرار ماه مبارک رمضان و مراقبات و مناسک آن، همراه با آداب انس با قرآن کریم

مؤلف: استاد محمدتقی فیاض بخش

تحقیق و تدوین: محمدعلی فیاض بخش

ناشر: فیض فرزانه

ناشر همکار: واژه پرداز اندیشه

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

شابک: ۸-۶-۹۵۹۲۱-۶۲۲-۹۷۸

شابک دوره: ۴-۴-۹۵۹۲۱-۶۲۲-۹۷۸

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۷۹۷۴۷۵۰

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر

متعلق به مؤسسه‌ی فرهنگی هنری

جلوه‌ی نور علوی علیه السلام است.

ISBN: 978-622-95921-6-8

فهرست مطالب:

- فصل اوّل - جایگاه ماه مبارک رمضان و روزهی آن در تهذیب نفس ۹
- مراتب روزه و روزه‌داران ۱۴
- روزه؛ دافع زشتی‌ها ۱۸
- ماه رمضان؛ دورکننده‌ی شیطان ۲۳
- افاضه‌ی علوم الهی در ماه رمضان ۲۵
- مراتب غفران الهی در ماه رمضان ۲۹
- معنای لغوی مغفرت ۳۰
- مراتب مغفرت و مراقبات آن ۳۳
- مراتب روزه در بیان خداوند ۴۱
- ماه رمضان؛ رافع زشتی‌ها ۴۹
- فضیلت و اهمّیت ماه رمضان ۵۳
- ماه رمضان؛ ماه نزول همه‌ی کتب آسمانی ۵۴
- هشدار پیامبر اکرم ﷺ در اغتنام فرصت‌های ماه رمضان ۵۵
- فصل دوم - راهبردهای عملی برای بهره‌گیری بهتر از ماه رمضان ۵۹
- توصیه‌های غذایی برای روزه گرفتن در فصل گرما ۵۹
- توصیه‌های سلوکی ۶۲

- ۶۴..... ۶۴: اول: محاسبه‌ی گذشته، قبل از ورود به ماه رمضان
- ۶۶..... ۶۶: دستور عملی توبه
- ۷۲..... ۷۲: دوم: قرار دادن خود در حمایت یکی از اولیای الهی عَلَيْهِ السَّلَام
- ۷۴..... ۷۴: سوم: کم کردن اشتغالات دنیوی
- ۷۵..... ۷۵: چهارم: عزلت
- ۸۰..... ۸۰: پنجم - اهتمام بیش از پیش به نمازهای یومیّه
- ۸۲..... ۸۲: نافله‌ی شب
- ۸۶..... ۸۶: ششم: رسیدگی به برادران ایمانی
- ۸۷..... ۸۷: هفتم: زیارت اهل قبور
- ۹۰..... ۹۰: هشتم: انس منظم با قرآن
- ۹۱..... ۹۱: عظمت قرآن
- ۱۰۱..... ۱۰۱: مقاصد قرآن در بیان امام امت
- ۱۰۶..... ۱۰۶: مقصد اصلی قرآن
- ۱۰۷..... ۱۰۷: آداب قرائت
- ۱۰۹..... ۱۰۹: قرائت منظم قرآن
- ۱۱۰..... ۱۱۰: ضرورت فراگیری قرآن
- ۱۱۳..... ۱۱۳: تلاوت و نه قرائت
- ۱۱۵..... ۱۱۵: توجه به کیفیت و نه کمیت در تلاوت
- ۱۱۸..... ۱۱۸: زمان و نحوه‌ی تلاوت قرآن
- ۱۲۰..... ۱۲۰: نیمه‌های شب
- ۱۲۷..... ۱۲۷: بین الطلوعین و الغروبین
- ۱۳۰..... ۱۳۰: شب، بعد از نماز عشاء و قبل از استراحت
- ۱۳۱..... ۱۳۱: تلاوت با آرامش و صوت زیبا
- ۱۳۲..... ۱۳۲: مراتب انس با قرآن
- ۱۳۳..... ۱۳۳: حضور قلب و تدبّر در آیات
- ۱۳۵..... ۱۳۵: الف) قرائت صحیح و بالحن و صوت زیبا

ب) تلاوت با توجّه به معانی آیات	۱۳۶
ج) تلاوت با خضوع و خشوع	۱۳۷
د) تلاوت با حزن و حال بکاء	۱۳۹
تدبّر در آیات	۱۴۱
روش عملی برای تدبّر در قرآن	۱۴۶
تطبیق	۱۵۰
قدم های نخست برای در تدبّر قرآن	۱۶۴
گام اوّل، روان خوانی	۱۶۴
گام دوم، آشنایی اجمالی با مفاهیم قرآنی	۱۶۵
گام سوم: آشنایی با واژه های قرآنی	۱۶۵
برکات آشنایی با واژگان قرآنی	۱۶۷
آموزش مفاهیم قرآنی با شناخت واژه ها	۱۷۱
نهم: شب زنده داری و دعا و مناجات	۱۷۴
دهم: کنترل جوارح ظاهر و باطن	۱۷۸
کنترل زبان	۱۸۲
یازدهم: توسّل به وجود مبارک حضرت زهرا <small>عَلَيْهَا السَّلَامُ</small> و امام	
زمان <small>عَمَّا لَللَّهِ عَمَّا لَل</small> در ماه رمضان	۱۸۴
پیرامون شب قدر	۱۸۴
شب آخر یا لحظه ی وداع	۱۹۹
شب و روز عید فطر	۲۰۴
فهرست منابع	۲۱۲

«فصل اوّل» جایگاه ماه مبارک رمضان و روزهی آن در تهذیب نفس

روایت شده که هرگاه رسول اکرم ﷺ هلال ماه رجب را مشاهده می‌کردند، بشارت به حلول سه ماه ارجمند رجب، شعبان و رمضان می‌دادند و می‌فرمودند:

«اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَبَلِّغْنَا شَهْرَ رَمَضَانَ.»

خداوندا، ماه رجب و شعبان را بر ما مبارک گردان و ما را به ماه رمضان برسان.

بنابراین، سه ماه رجب و شعبان و رمضان، در یک منظر، جایگاه ویژه‌ای در سیر قربی انسان دارد. به همین دلیل است که اولین دعای حضرتش در ابتدای

این ایام مبارک، برای هر سه ماه بوده و از خداوند تقاضای توفیق روزه‌داری و شب‌زنده‌داری و حفظ زبان و چشم و کنترل جوارح را در مسیر بندگی می‌نمایند و می‌فرمایند:

«وَأَعِنَّا عَلَى الصِّيَامِ وَالْقِيَامِ وَحِفْظِ اللِّسَانِ وَغَضِّ
الْبَصْرِ وَلَا تَجْعَلْ حَظَّنَا مِنْهُ الْجُوعَ وَالْعَطَشَ.»^۱

و بر روزه‌داری، شب‌خیزی، حفظ زبان و پوشیدن چشم، یاری ده و بهره‌ی ما را از آن، فقط گرسنگی و تشنگی قرار مده.

در نظام کیانی، انسان کون جامعی است که خداوند همه‌ی مراتب خلقت را یکجا در او به ودیعه نهاده؛ مرتبه‌ی مادی او در عالم دنیا و در انزل مراتب خلقت است و مراتب عالی‌تر نفس و قلب و روح او در مراتب عالی‌تر است. بدین ترتیب، حرکت انسان سالک در سیر الی الله، از مقام ناسوتی و کدورت عالم دنیا (که پست‌ترین مراتب خلقت است) شروع می‌شود و به سوی مقام حقیقی خود (که همان مقام ملکوت انسانی و ظهور فطرت توحیدی

۱- إقبال الأعمال (ط. دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۹ هـ.ق.)، ج ۲، ص ۶۲۸.

است) پیش می‌رود. به عبارت دیگر، انسان در زندگی دنیوی، مسافری است که سیر حرکت او از بی‌نهایت آغاز شده و برای مدّتی محدود به عالم دنیا می‌آید تا حقیقت انسانی و مقام حمل امانت الهی را اظهار نماید و دوباره به همان جایگاه اصلی خویش باز خواهد گشت. این جهان بینی توحیدی در معرفت‌النفوس است که خداوند در آیات مختلف قرآن به آن اشاره می‌نماید و مبنای عقلی و نقلی سلوک الی‌الله را در مکتب‌های اخلاقی تشکیل می‌دهد :

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

به درستی که ما از آنِ خداایم و به سوی او بازگشت می‌کنیم.

در دعای امام صادق علیه السلام نیز چنین وارد شده که:

«أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، مِنْكَ بَدَأَ الْخَلْقَ وَإِلَيْكَ يَعُودُ.»

تویی خداوندی که معبودی جز تو نیست، سرآغاز خلقت از توست و به تو باز می‌گردد.

خلاصه آنکه، انسان در حیات دنیوی مسافری است که می باید تحت هدایت انبیاء الهی علیهم السلام به بارگاه اصلی خود راه یابد و راه طولانی سیر به سوی مقام قرب الهی را به مدد ایّام و لیالی مبارک و توسّل به اولیاء الهی علیهم السلام و توشه برداری از فرصت بسیار کوتاه عمر دنیوی خود طی کند. ناله و استغاثه‌ی اولیاء الهی علیهم السلام در درگاه پروردگار، از کمی فرصت و قلّت زاد و توشه‌ی راه و طول طریق قرب الهی و عظمت قیامت و گرفتاری‌های موقف حسابرسی الهی است.

مولا علی علیه السلام می فرماید:

«أَهْ مِنْ قِلَّةِ الزَّادِ وَطُولِ الطَّرِيقِ وَبُعْدِ السَّفَرِ وَعَظِيمِ
الْمَوْرِدِ»^۱

آه از کمی زاد و درازی راه و دوری سفر و عظمت قیامت.

ما بدین در، نه پی حشمت و جاه آمده‌ایم
از بد حادثه اینجا به پناه آمده‌ایم
رهرو منزل عشقیم و ز سرحدّ عدم
تا به اقلیم وجود این همه راه آمده‌ایم

۱- نهج البلاغه (للصّبحي صالح)، ص ۴۸۱، حکمت ۷۷.

در این سیر، هریک از فرائض و نوافل عبادی جایگاه خاصی دارند؛ مثلاً امام باقر علیه السلام درباره‌ی نماز می‌فرمایند:

«إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةَ، فَإِنْ قُبِلَتْ
قُبِلَ مَا سِوَاهَا»^۱

اولین عمل بنده که در روز قیامت مورد محاسبه قرار می‌گیرد، نماز است؛ پس اگر مورد قبول واقع شود، سایر اعمال هم پذیرفته است.

این بیان، نشان‌دهنده‌ی جایگاه نماز در میان سایر عبادات است و اینکه روح سایر اعمال انسان در زندگی نماز است و همان‌طور که جسد بی‌روح، جیفه‌ای بی‌خاصیت است، زندگی و عبادت بی‌نماز، مردگی و تقرّبی بی‌حاصل است.

بدین ترتیب، تردیدی نیست که نماز جلودار و مقدّم بر همه‌ی عبادات است و پس از آن، روزه رکن دیگر اسلام است که تالی‌تو نماز اهمّیت دارد؛ چنانکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

«جَعَلَ اللَّهُ... قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ»^۱

خداوند نور چشم مرا در نماز و روزه قرار داد.

ایشان همچنین در وصیت به اسامة بن زید فرمودند:

«يَا أُسَامَةُ، عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ وَإِنْ
اسْتَطَعْتَ أَنْ يَأْتِيكَ الْمَوْتُ وَبَطْنُكَ جَائِعٌ فَأَفْعَلْ.»^۲

ای اسامه، بر توباد روزه گرفتن که سپری در برابر آتش
جهنم است و اگر توانستی کاری کنی که هنگام مردن،
شکمت خالی باشد، چنین کن.

این بیان شریف یعنی به گونه‌ای زندگی کن که
در حال مرگ، یا روزه‌دار باشی و یا با شکم خالی
خداوند را ملاقات کنی؛ زیرا در هر صورت، خداوند
بندگان را با گرسنگی میهمان می‌نماید و ابزار
اصلی سلوک، کنترل شکم و زبان است.

مراتب روزه و روزه‌داران

اصل در معنای واژه‌ی «صوم»، امساک و کنترل
نفس است^۳ و در همه‌ی مشتقات آن، نوعی رکود

۱- مکارم الأخلاق (ط. الشریف الرضی، ۱۴۱۲ه.ق.)، ص ۳۴؛ بحار الأنوار (ط.)

دار إحياء التراث العربي، ۱۴۰۳ه.ق.)، ج ۱۶، ص ۲۴۹.

۲- دعائم الإسلام (ط. مؤسسة آل البيت عليه السلام)، ج ۱، ص ۲۷۰.

۳- معجم مقاییس اللغة (ط. مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ه.ق.)، ج ۳، ص ۳۲۳.

و امساک و اجتناب از امری دیده می شود؛ مثلاً دربارهی اسبی که از غذا اجتناب می کند، می گویند: «صَامَ الْفَرَسُ» و یا به محل توقف اسبان «مَصَام» و به توقف باد بعد از وزش «صوم الریح» گفته می شود. در مجموع باید گفت که «صیام» به معنای کنترل و مراقبت و مواظبت از امری است و در یک معنای عام، روزه عبارت از مطلق «کفّ نفس» است و روزه دار باید دائماً در حال کنترل خود و جوارح ظاهری و باطنی اش باشد.

بر این اساس، در بیانات اولیای الهی علیهم السلام اسرار فراوانی پیرامون روزه، بسته به مراتب روزه داران ذکر شده است. بنا بر این روایات، به تناسبی که نفس سالک از مرتبهی حیوانی فاصله می گیرد، صیام و کفّ نفس در روزه معانی ظریف تری پیدا می کند. طبق این روایات، روزه واجد مراتب فراوانی متناسب با مراتب نفوس انسانی است. در یک نگاه کلی، سه مرحله برای روزه در امساک و کنترل نفس ذکر شده است:

مرتبهی اول روزه، امساک از مفطراتی است که در کتب فقهی ذکر شده؛ از قبیل خوردن و آشامیدن و

دروغ بستن به خدا و رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و اموری از این قبیل که مبطل روزهی ظاهری است. تنها نتیجه‌ای که چنین روزه‌ای دارد، اسقاط تکلیف و رفع مؤاخذة و عقاب الهی در قیامت است؛ ولی مقرب عبد در درگاه الهی نیست.

رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرمایند:

«رُبَّ صَائِمٍ حَظَّهُ مِنْ صِيَامِهِ الْجُوعُ وَالْعَطَشُ، وَرُبَّ قَائِمٍ حَظَّهُ مِنْ قِيَامِهِ السَّهَرُ.»^۱

چه بسا روزه‌داری که بهره‌اش از روزه، فقط گرسنگی و تشنگی است و چه بسا شب‌زنده‌داری که بهره‌اش فقط بیدار خوابی است.

مرتبه‌ی دوم، روزه‌ی خواص است و آن اجتناب از گناهان جوارح و کنترل نفس از عصیان پروردگار می‌باشد. در این مقام، روزه‌دار از همه‌ی گناهانی که نفس را در مرتبه‌ی مثالی و عوالم خیالی از توجه به توحید باز می‌دارد حفظ می‌کند. این مرتبه در اغلب خطبات رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و بیانات ائمه‌ی اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَامُ که در آغاز حلول ماه رمضان ایراد می‌شد، مورد تأکید قرار می‌گرفت؛ چنانکه امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرموده‌اند:

۱- الأُمالي (للطوسي) (ط. دار الثقافة، ۱۴۱۴هـ.ق.)، ص ۱۶۶، ح ۲۷۷.

«إِذَا صُمْتَ فَلْيَصُمْ سَمْعَكَ وَبَصْرَكَ وَشَعْرَكَ
وَجِلْدَكَ وَعَدَدَ أَشْيَاءَ غَيْرِ هَذَا، وَقَالَ: لَا يَكُونُ يَوْمٌ
صَوْمِكَ كَيَوْمِ فِطْرِكَ.»^۱

بدان که هرگاه روزه گرفتی، پس باید که گوش و چشم و مو و پوستت نیز روزه دار باشی و حضرت موارد دیگری از این قبیل را نیز برشمرده و فرمود: مبادا روز روزه داری ات مانند روزهای دیگر باشد.

مرتبه‌ی سوم، روزه‌ی اخصّ خواص است و آن حفظ نفس از زشتی‌های مراتب عقلانی و بالاتر است که خود به مراتب فراوانی (به تعداد حجاب‌های میان انسان و پروردگار) تقسیم می‌شود. به هر مقدار که امساک و کفّ نفس سالک از زشتی‌ها دقیق‌تر باشد، آثار روزه بر او لطیف‌تر است. امام علی علیه السلام در این باره می‌فرماید:

«صَوْمُ الْجَسَدِ الْإِمْسَاكُ عَنِ الْأَعْدِيَّةِ بِإِرَادَةٍ وَاحْتِيَارٍ
خَوْفًا مِنَ الْعِقَابِ وَرَغْبَةً فِي الثَّوَابِ وَالْأَجْرِ، صَوْمُ
النَّفْسِ إِمْسَاكُ الْحَوَائِصِ الْخَمِيسِ عَنِ سَائِرِ الْمَآثِمِ،
وَخُلُوعُ الْقَلْبِ عَنِ جَمِيعِ أَسْبَابِ الشَّرِّ.»^۲

۱- الکافی (ط. الإسلامیة، ۱۴۰۷ هـ.ق.)، ج ۴، ص ۸۷، ح ۱.

۲- غرر الحکم و درر الکلم (ط. دار الکتاب الإسلامی، ۱۴۱۰ هـ.ق.)، ص ۴۲۳.